

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕНІ ТА ЗНИЩЕНІ
ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА****PROBLEMATIC ASPECTS OF COMPENSATION FOR REAL ESTATE DAMAGED
AND DESTROYED AS A RESULT OF ARMED AGGRESSION**

**Мамедова С.М., д. філос. в галузі права,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса**

**Ровінська В.В., студентка III курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса**

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, вже більше двох років супроводжується постійними ракетними та артилерійськими обстрілами території нашої держави. В результаті цього, у більшості випадків відбуваються влучання в цивільні об'єкти нерухомості, зокрема житлові багатоквартирні та приватні будинки. Такі дії агресора систематично завдають мирному населенню України значних фізичних та фінансових збитків, адже купівля нового або ж відбудова пошкодженого житла вимагають неабияких витрат. Тому державною владою України було прийнято рішення створити механізм компенсації за таке пошкодження та знищення об'єктів нерухомості, що повинно значно допомогти населенню в придбанні іншого чи відбудованні пошкодженого житла. Проте у затвердженій процедурі було виявлено перелік дискусійних та проблемних аспектів, що можуть перешкоджати справедливому отриманню компенсації.

У статті досліджено питання проблемних аспектів компенсації за пошкоджені та знищені внаслідок збройної агресії об'єкти нерухомого майна. Зокрема, аналізується правові та практичні аспекти процесу компенсації, обговорюється національне та міжнародне законодавство, яке регулює це питання, та зосереджується увага на проблеми, що виникають на практиці з можливістю реалізувати право на отримання компенсації. Особлива увага приділяється механізмам встановлення збитків, оцінки майна. Висвітлюються інструменти, які можуть бути використані для ефективного захисту прав власності та отримання відшкодування за завдані збитки в умовах збройної агресії.

Метою статті є огляд правового регулювання механізму отримання компенсації за знищені та пошкоджені збройною агресією Російської Федерації об'єкти нерухомого майна та відповідних нормативно-правових актів; вивчення алгоритму дій, необхідного для її отримання; дослідження подібних міжнародних процедур та нововведеної міжнародної платформи RD4U – Реєстру збитків для України; а також виявлення і аналіз дискусійних і проблемних питань механізму компенсації, діючого в Україні, та пошук шляхів їх ліквідації.

Ключові слова: компенсація, пошкодження, знищення, нерухоме майно, збитки, процедура, проблеми, шляхи вирішення, реєстр, житловий сертифікат.

The full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, which began on February 24, 2022, has been accompanied by constant missile and artillery shelling of the territory of our state for more than two years. As a result, in most cases civilian real estate objects are hit, in particular residential apartment buildings and private houses. Such actions of the aggressor systematically cause significant physical and financial damage to the peaceful population of Ukraine, because the purchase of a new or the reconstruction of a damaged home requires considerable costs. Therefore, the state authorities of Ukraine decided to create a compensation mechanism for such damage and destruction of real estate objects, which should significantly help the population in acquiring another or rebuilding damaged housing. However, in the approved procedure, a list of debatable and problematic aspects was revealed, which may prevent the fair receipt of compensation.

The article examines the issue of problematic aspects of compensation for real estate objects damaged and destroyed as a result of armed aggression. In particular, the legal and practical aspects of the compensation process are analyzed, the national and international legislation that regulates this issue is discussed, and attention is focused on the problems that arise in practice with the possibility of realizing the right to receive compensation. Particular attention is paid to the mechanisms of damage assessment and property assessment. The tools that can be used to effectively protect property rights and obtain compensation for damages in conditions of armed aggression are highlighted.

The purpose of the article is to review the legal regulation of the mechanism for obtaining compensation for the objects of immovable property destroyed and damaged by the armed aggression of the Russian Federation and the corresponding legal acts; study of the algorithm of actions necessary to obtain it; the study of similar international procedures and the newly introduced international platform RD4U – Register of losses for Ukraine; as well as the identification and analysis of controversial and problematic issues of the compensation mechanism operating in Ukraine and the search for ways to eliminate them.

Key words: compensation, damage, destruction, real estate, damages, procedure, problems, solutions, register, residential certificate.

Постановка проблеми. Процедура надання компенсації за знищені та пошкоджені військовою агресією об'єкти нерухомого майна мала стати швидким та ефективним реагуванням держави в аспекті допомоги постраждалому населенню. Проте її механізм містить ряд питань, які можуть не лише гальмувати процес отримання компенсації, а й обмежити суб'єкта в її отриманні. Варто враховувати, що правове регулювання надання компенсації застосовується більше року, і за цей час було виявлено недоліки, що вимагають доопрацювання, адже повинні відповідати реаліям сьогодення, обставинам та потребам населення. Надання компенсації має бути чітким, доступним та справедливим, адже лише в такому випадку воно відповідатиме очікуваній меті та підвищить свою ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання компенсації за знищені та пошкоджені внаслідок бойових

дій об'єкти нерухомого майна ще не стало об'єктом поглиблених наукових дискусій, проте набуває актуальності. Загальнотеоретичне підґрунтя вивчення відшкодування шкоди, завданої війною, склали праці Х.В. Войцеховської, О.М. Клименко, К.Г. Некіт, В.Г. Ротаня, О.Є. Соніна С.О. Суханова, А.Г. Яреми та ін. Питання надання компенсації за знищену та пошкоджену нерухомість у своїх працях досліджували К.О. Мешкова, Ю.С. Репіна, Е.А. Писарева, А.Б. Блага, О.А. Мартиненко.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів компенсації за пошкоджені та знищені внаслідок збройної агресії об'єкти нерухомого майна.

Виклад основного матеріалу. Наслідками повномасштабного вторгнення Росії в Україну є численні збитки, що зростають із кожним ракетним ударом та обстрілом артилерії. Найбільша частина збитків належить житловому

фонду – українці подали понад 350 тисяч повідомлень про пошкодження та руйнування об'єктів нерухомого майна після 24 лютого 2022 року [1]. Тому необхідною є раціональна компенсація цих збитків, від якої залежить як поступова відбудова держави, так і відновлення життя постраждалих громадян.

З огляду на це, напередодні річниці повномасштабного вторгнення, 23 лютого 2023 року, Верховна Рада України ухвалила закон «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України» [2] (далі – Закон), яким визначено правові та організаційні засади надання такої компенсації. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, наразі затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 20 березня 2022 [3]. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методики, затвердженої наказом Міністерства інфраструктури за погодженням з Міністерства інтеграції [4].

Отже, основний алгоритм дій для постраждалих громадян в процесі отримання компенсації окреслено в Законі. Таким особам чи їх спадкоємцям слід в електронній (через Єдиний державний веб-портал електронних послуг) або письмовій (через центр надання адміністративних послуг, орган соціального захисту населення або нотаріуса) формі подати заяву про надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна, додаючи відповідні документи, що підтверджують право власності. Рішення про надання або відмову в наданні компенсації приймається Комісією з розгляду питань щодо надання компенсації за знищеними об'єктами нерухомого майна, утвореною виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті ради, військовою адміністрацією або військово-цивільною адміністрацією населеного пункту; строки розгляду Комісією відповідної заяви не повинні перевищувати 30 календарних днів. Така компенсація здійснюється шляхом надання грошових коштів зі спеціальним режимом використання/фінансування з використанням житлового сертифікату (у випадку знищеного об'єкту нерухомості); виконання робіт, пов'язаних з будівництвом/надання будівельної продукції для виконання таких робіт (у випадку пошкодження об'єкту нерухомості) [2].

Проте, у цій, здавалося б, досить чіткій і зрозумілій, процедурі помітна низка недосконалостей та дискусійних умов, котрі мають вирішальне значення для отримувачів компенсації як в самому процесі, так і після її отримання. Ці проблемні питання і стали об'єктом дослідження, основною метою якого є їх виявлення, аналіз та пошук шляхів усунення.

Насамперед, коло суб'єктів-отримувачів компенсації, визначене статтею 2 Закону, є обмеженим. Претендувати на відшкодування можуть виключно громадяни України, що позбавляє такої можливості іноземців та осіб без громадянства, які є власниками, інвесторами знищеного чи пошкодженого майна та їх спадкоємцями. Натомість, міжнародна практика визнає право усіх постраждалих, незалежно від громадянства, претендувати на відшкодування заподіяних війною збитків. Прецедентом є вторгнення Іраку в Кувейт – тоді, при відшкодуванні Іраком збитків, компенсацію отримали громадяни 97 держав-членів ООН та Палестини [5]. Окрім цього, відповідно до частини третьої статті 2 Закону, отримувачами компенсації не можуть бути: особи, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції» [6]; особи, які мають судимість за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України; та спадкоємці таких

осіб щодо пошкоджених та знищених об'єктів нерухомого майна. Зокрема, позбавлення відповідних спадкоємців права на компенсацію обмежує загальне право на спадкування, визначене статтею 1223 Цивільного Кодексу України [7] (далі – ЦК України) Окрім цього, статтею 1224 ЦК України визначено підстави для усунення від права на спадкування, тому додаткові обмеження щодо спадкоємців, передбачені Законом про компенсацію, суперечать основам спадкового права, передбачених цивільним законодавством. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Також згідно частини четвертої статті 1230 ЦК України до спадкоємця переходить право на отримання компенсації, яку відповідно до закону міг би отримати спадкодавець за його життя. І якщо Законом визначено, що перебування особи під санкціями та судимість за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України є підставою для позбавлення права на компенсацію, то, зважаючи на індивідуалізацію діянь та передбачені ЦК України обставини для усунення від права на спадкування, позбавлення такого права спадкоємців таких осіб є безпідставним, що порушує їх законні права.

Далі, відповідно до частини сімнадцятої статті 8 Закону, отримувач компенсації не має права відчужувати об'єкт нерухомого майна, придбаний з використанням отриманих коштів чи житлового сертифікату. Питання виникає щодо доречності цієї заборони відчуження, конкретно в нестабільних умовах воєнного стану. Неможливо передбачити події, що очікують територію України в період війни, так само як і можливі зміни місцеперебування її громадян. Тому така умова обмежує дії в критичних ситуаціях та «прив'язує» до отриманого об'єкту нерухомості. Варто зазначити, що 3 листопада 2023 року було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із заборонаю відчуження об'єктів нерухомого майна, придбаних (у тому числі проінвестованих/профінансованих) з використанням житлового сертифіката на придбання об'єкта житлової нерухомості [8]. Законопроект передбачається, що наявність заборони відчуження житла не перешкоджає подальшому обтяженню речових прав на таке житло та передачі такого житла в іпотеку з подальшим обтяженням речових прав (у тому числі обтяженню такого об'єкта іпотекою). Також закріплена можливість дострокового зняття заборони відчуження, накладеної при посвідченні договору про придбання житла у разі звернення стягнення на таке житло. Таким чином, зважаючи на непередбачувані події в умовах воєнного стану, вбачається за необхідне забезпечити дострокове зняття заборони відчуження на об'єкт нерухомого майна у випадку вимушеної/незапланованої зміни місця проживання, що може тягнути за собою його продаж та, відповідно, купівлю нового житла.

Наступним проблемним питанням є раціоналізація механізму отримання компенсації за майно, що перебувало у спільній власності. Відповідно до частини третьої статті 4 Закону, у разі якщо знищений об'єкт нерухомого майна перебуває у спільній власності, заява про надання компенсації може бути подана кожним співвласником окремо або одним із співвласників такого об'єкта, що вважатиметься поданою всіма співвласниками за відсутності заперечень інших співвласників. Зміст цієї норми може стати причиною непорозумінь та судових спорів. Варто врахувати можливі випадки неузгоджених співвласниками діянь щодо отримання компенсації та наявності обставин, за яких співвласники будуть не в змозі подати свої заперечення щодо заяви, що, в результаті, вважатиметься поданою усіма. Також варто передбачити суб'єктивні обставини співвласників, що можуть обмежити інших в процесі отримання компенсації – перебування під санк-

ціями, судимість за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки або підозра про вчинення такого правопорушення (що виступатиме підставою для зупинення розгляду заяви), відсутність необхідних документів. В таких випадках співвласники майна будуть заручниками обставин, тому необхідно визначити долю часток кожного із співвласників за наявності таких обставин, та забезпечити незалежність співвласників в процесі отримання компенсації виключно в межах своїх часток.

Далі варто розглянути обмежену можливість розпорядження коштами компенсації. Згідно статті 8 Закону, компенсація повинна бути спрямована виключно на купівлю або відновлення об'єкту нерухомого майна. Тут виникає питання щодо можливості отримання та розпорядження компенсацією у випадках попереднього самостійного відновлення чи купівлі нерухомого майна. 1 січня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [9] що доповнює частину першу статті 10 Закону. Зміни полягають в тому, що компенсація за пошкоджений об'єкт нерухомого майна надаватиметься, в тому числі, шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації за придбану ним будівельну продукцію та/або виконані ним ремонтні роботи на пошкодженому об'єкті нерухомого майна за власні кошти. Цей нормативно-правовий акт розширює межі розпорядження коштами, проте, ним не передбачено відповідних змін щодо особливостей отримання компенсації постраждалими, які попереднього самостійно відновили чи придбали нерухоме майно, що було пошкоджено чи знищено, за рахунок власних або ж кредитних коштів, що також мало б підлягати відшкодуванню. Окрім цього, певне обмеження присутнє і в частині отримання одним із співвласників майна лише своєї частки компенсації, якої може бути недостатньо для придбання нового об'єкту нерухомості. В такому випадку, особі не залишається нічого, окрім як докласти власні або ж кредитні кошти для купівлі об'єкту нерухомості.

Варто зауважити, що 2 квітня 2024 року почав функціонувати міжнародний Реєстр збитків для України RD4U. Створення Реєстру збитків для України є масштабним міжнародним зусиллям і кроком до створення нового незалежного механізму, який повинен забезпечити справедливість та компенсацію для України та її народу. Реєстр було створено під егідою Ради Європи Резолюцією CM/Res(2023)3 [10], якою було укладено Розширену часткову угоду про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Цією ж Резолюцією було затверджено Статут Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, який визначає мандат Реєстру, його функції, структуру управління та порядок участі в ньому. Про створення Реєстру було оголошено на IV Саміті глав держав та урядів Ради Європи, що відбувся у Рейк'явіку 16–17 травня 2023 року. Реєстр було створено у відповідь на Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» від 14 листопада 2022 року, в якій Генеральна Асамблея визнала, що Росія має бути притягнута до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, в тому числі шляхом виплати репарацій. Резолюцією також визнано необхідність створення міжнародного репараційного механізму та рекомендовано в якості першого кроку створити міжнародний реєстр збитків.

На початковому етапі функціонування Реєстру подача заяв відкрита для однієї категорії заяв – щодо пошкодженого та знищеного житлового нерухомого майна. Таке рішення зумовлене міркуваннями ефективності та швидкості розробки цифрової платформи Реєстру, оскільки ця категорія є найбільш підготовленою з точки зору наявних доказів у необхідній електронній формі.

Проте Мандат Реєстру є широким. Він включає в себе заяви про відшкодування як матеріальної, так і нематеріальної шкоди, заподіяної фізичним, юридичним особам та державі Україна. Хоч категорії збитків, щодо яких можуть бути подані заяви ще остаточно не визначені, Рада Реєстру прийняла рішення, що ці категорії, як очікується, включатимуть заяви, пов'язані з:

- 1) втратою життя, катуваннями та сексуальним насильством, а також тілесними ушкодженнями;
- 2) вимушеним переміщенням та примусовим переселенням осіб; втратою майна та доходів, а також з іншими видами економічних втрат;
- 3) пошкодженням критичної інфраструктури та інших державних об'єктів; пошкодженням об'єктів історичної та культурної спадщини;
- 4) шкодою навколишньому середовищу; та іншими категоріями, визначеними Радою.

У будь-якому випадку, незалежно від категорії збитків, заяви повинні стосуватися збитків, втрат чи шкоди, які були:

- 1) заподіяні 24 лютого 2022 року або пізніше;
- 2) завдані на території України, в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи територіальні води;
- 3) спричинені міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України.

Подання заяв здійснюватиметься виключно в електронній формі. Заяви повинні подаватися через Єдиний портал державних послуг Дія – веб-портал або через мобільний додаток. Таку заяву мають право подати усі фізичні та юридичні особи, а також держава Україна (включаючи її регіональні та місцеві органи влади, а також підприємства, що перебувають у державній власності або під контролем держави). Заявники можуть подавати більше однієї заяви, включаючи подання заяв стосовно різних категорій збитків. Однак, правилами для певних категорій може бути передбачено, що у межах цієї категорії подається лише одна заява. Загалом, заявники повинні будуть подати відомості, що ідентифікують їхню особу, а також докази, що підтверджують настання збитків, втрату чи шкоду, про які йдеться, та іншу необхідну інформацію, передбачену формою заяви. Наприклад, якщо заява стосується майна, заявники повинні будуть довести, що вони є законними власниками відповідного майна. Також, за допомогою системи Дія, заявники зможуть змінити чи доповнювати заяви, надаючи додаткову інформацію та докази, або ж відповідну вимогу про зміну заяву може подати Рада або Секретаріат Реєстру.

На початковому етапі усі заяви можуть подаватися українською мовою, а сама подача такої заяви є безоплатною.

Секретаріат розглядатиме отримані заяви на відповідність критеріям прийнятності та готуватиме рекомендації Раді щодо внесення заяв до Реєстру. Рада Реєстру має остаточні повноваження у визначенні прийнятності заяв для внесення до Реєстру та може: схвалити заяву для внесення до Реєстру; відхилити заяву із зазначенням того, які критерії прийнятності не були дотримані, і чи є такі відхилення «з упередженням» (що перешкоджатиме повторному поданню тієї самої заяви) або такі відхилення є «без упередження» (що дозволяє повторне подання заяви із додатковою інформацією або доказами, або з виправленими недоліками); або повернути заяву для подальшого опрацювання Секретаріатом з інструкціями для Секретаріату, які можуть включати запит на виправлення, уточ-

нення та/або отримання додаткової інформації та/або доказів від заявників.

Заявники будуть поінформовані про стан розгляду їхніх заяв через систему Дія, в тому числі, про прийняття рішення щодо їхньої заяви. Комунікація із Заявниками здійснюється виключно через систему Дія та виключає будь-яку іншу форму прямої комунікації.

Реєстр очікує щонайменше 6–8 мільйонів заяв, а, можливо, навіть до 10 мільйонів. Це, безумовно, буде одним із найбільших серед усіх подібних компенсаційних механізмів. Організація та діяльність Реєстру побудовані з урахуванням практичної потреби в управлінні такою великою кількістю заяв і величезним обсягом доказів.

Важливо розуміти, що Реєстр не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією або компенсаційним фондом. Він не розглядає отримані заяви по суті, не оцінює їхню вартість і не призначає жодних виплат. Це будуть функції майбутнього міжнародного компенсаційного механізму, а Реєстр є лише першим кроком на шляху до створення такого механізму, якому сприяє мандат Реєстру. Після створення компенсаційного механізму робота Реєстру продовжиться в рамках нової системи, і всі внесені заяви та докази будуть передані до неї. Подаючи свої заяви, заявники повинні розуміти той факт, що створення компенсаційного механізму займе певний час, оскільки це складний багатосторон-

ній процес, про хід якого Реєстр регулярно інформуватиме [11].

На даний момент складно оцінити ефективність функціонування даного Реєстру, проте зважаючи на ґрунтовний підхід міжнародного товариства до розробки цієї системи та передбаченого, і, до речі, не кардинально відмінного від українського, механізму оцінки обставин та надання такої компенсації, можна прогнозувати високу ефективність та гарантії у допомозі нашій державі.

Отже, бачимо, що передбачена чинним на сьогоднішній день редакцією Закону процедура отримання компенсації містить ряд недоопрацювань, що було виокремлено та проаналізовано в ході дослідження. Основними проблемними аспектами процедури є обмежене коло отримувачів компенсації, заборона подальшого відчуження придбаного об'єкту нерухомості, суперечлива процедура отримання компенсації за об'єкт спільної сумісної власності, та обмежене використання коштів компенсації. Було відмічено заплановані законодавчі зміни, що пропонуються для вирішення частини із вищезгаданих недосконалостей, проте більшість питань залишається поза увагою законодавства, що ускладнює процес отримання компенсації та подальше життя постраждалих осіб. Саме тому необхідним є ґрунтовне доопрацювання цього Закону, що дозволить виключити згадані вище недосконалості та максимально раціоналізує процедуру отримання компенсації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компенсація за зруйноване війною житло: законодавчі механізми відшкодування та обов'язки ОМС. *Український кризовий медіа-центр*. URL: https://uacrisis.org/uk/kompensatsiya-zhytlo_ (дата звернення 13.11.2023).
2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 60. Ст. 191.
3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> (дата звернення 07.04.2024).
4. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : Наказ Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18.10.2022 р. № 3904/1223. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення 08.04.2024).
5. Городиський І. Компенсація за знищене житло: аналіз Закону України від 23 лютого 2023 року. Центр Дністрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/kompensaciya-za-znyschene-zhytlo-analiz-zakonu-ukrayiny-vid-23-lyutogo-2023-roku> (дата звернення 11.04.2024).
6. Про санкції : Закон України від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2018.
7. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із заборною відчуження об'єктів нерухомого майна, придбаних (у тому числі проінвестованих/профінансованих) з використанням житлового сертифіката на придбання об'єкта житлової нерухомості : Проект Закону від 03.11.2023 р. № 10208. *Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43092>. (дата звернення 15.04.2024).
9. Про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» : Закон України від 01 січня 2024 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3410-20#Text> (дата звернення 17.04.2024).
10. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Резолюція CM/Res(2023)3 прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів. URL: [bc974c85-8ad4-4aa5-7a68-31aa13ad6b4e](https://www.coe.int/t/DocList.aspx?lang=uk) (coe.int) (дата звернення 19.04.2024).
11. PD4U Реєстр збитків для України. URL: Головна – Реєстр збитків для України (coe.int) (дата звернення 21.04.2024).